

Financování církví a náboženských společností

Právnická fakulta MU

1. 11. 2022

Jiří Dvořáček

1. Charakter financování církví

Financování církví v Českých zemích: kombinované

Zdroje:

1. Výnosy náboženských fondů

- pouze Katolická církev
- Zemské náboženské fondy (založeny 1782, majetek zrušených klášterů)
– jde o zvláštní nadace
- spravoval je stát, určeny pro podporu Katolické církve
- 1885-1949 vyplácely kongruu katolickým kněžím.

2. Výnosy vlastního majetku

- Církevní majetek vlastnily jednotlivé církevní PO (kostely, farnosti, řády, kongregace, nadace u Katolické církve apod.)

- Církevní PO získávaly majetek např. darováním, odkazy, koupěmi apod.
- Po pozemkové reformě 1919 některé PO o majetek přišly
- Největší ztráty majetku po 1948
- 1948-1989 – v majetku církví zbyly jen kostely, fary a kaple.

3. Příspěvky státu nebo obcí + kongruový doplatek

- **kongrua** – dorovnává příjmy duchovních na existenční minimum – dostávají duchovní
- od 1885 pro katolickou církev, od 1887 pro pravoslavnou církev
- jiným církvím poskytovány **dotace** (od 1861 evangelickým církvím, čs. církvi od 1926) – dostávají církve a ty přerozdělují
- Kongruový systém zrušen z. č. 218/1949 Sb.

4. Sbírký, dary, příspěvky členů církví

2. Dějiny financování církví

Období 1918-1989

- po vzniku ČSR zaveden rakousko-uherský právní systém
- církve dotované (evangelické církve a Církev československá)
- církve kongruové (stát se zavázal katolické a pravoslavné církvi doplácet platy jejich duchovních do určité roční částky)
- církve se dále financovaly z výnosů majetku
- katolická církev získala odměny za majetek zkonfiskovaný po tzv. první pozemkové reformě (zákon č. 215/1919). Katolická církev přišla o 16 % půdy, ale odměny na základě zákona č. 329/1920 Sb. nebyly dostatečné.

- Revize první pozemkové reformy zákonem č. 142/1947 (provádění začalo až v březnu 1948)
- v březnu 1948 vydán zákon č. 46/1948 o nové pozemkové reformě: rolníkům zkonfiskována veškerá zemědělská půda nad 50 ha; právnické osoby soukromého práva, tedy i církve, mohly vlastnit nejvýše 1 ha.
  - Církvím tak zůstaly pouze kostely, farní budovy a zahrady o max. rozloze 1 ha.

Zákon č. 219/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností:

- církve ztratily nezávislost na státu
- duchovní zcela financováni státem (tzv. služné)
- stát uděloval státní souhlas s výkonem církevní činnosti, včetně patronátního práva
- církve a náboženské společnosti takto financovány až do roku 2012. Kněží a další duchovní nedostávali mzdu ani plat, ale tzv. „osobní požitky“.

Akce K

- duben 1950 – obsazení všech mužských klášterů

Akce Ř

- červenec až listopad 1950 – obsazení všech ženských klášterů
- řeholníci a řeholnice deportovány a veškerý jejich majetek byl bez právního základu zabaven.

Akce P

- 28. dubna 1950 v Prešově – „Prešovský sobor“
- cíl – násilné připojení řkc církve k pravoslaví
- „sobor“ nelegitimní, protože svolán státními autoritami, a ne církevními
- důsledek: i když nedošlo k zrušení řkc církve zákonem, znamenalo to její faktický zánik – stát ji přestal financovat
- nař. vl. č. 70/1968 Sb. – obnova financování, udělován znovu státní souhlas.

V období 1948-1989 církvím zabaven téměř veškerý majetek, takže byly plně závislé na státu.

- Z právního hlediska o existenci církevního majetku nikdy nebylo pochyb.
- Komunistická právní teorie nikdy nezpochybňovala, že církevní instituce jsou PO a že mají právo vlastnit majetek.
- Nikdy se nepoužíval pojem veřejného statutu církevního majetku a ani stát nebyl považován za skutečného vlastníka tohoto majetku.

Období po 1989

- v prosinci 1989 v TZ zrušen § 178 maření dozoru nad církvemi a náb. společnostmi
- v lednu 1990 zrušen institut státního souhlasu, který byl nutný pro duchovenskou činnost (z. č. 218/1949).
- Státní dozor nad církevním majetkem podle § 10 tohoto zákona sice formálně existoval až 8. 2. 1991 (nabytí účinnosti Listiny č. 23/1991), ale nebyl vykonáván.

Restituce církevního majetku:

- z. č. 298/1990 – týkal se pouze římskokatolické církve. Vrácen majetek řeholních řádů a kongregací a olomouckého arcibiskupství (74 položek z přibližně 800 zabavených objektů)
- Tento výčet doplněn z. č. 338/1991 – řeholní řády a kongregace římskokatolické církve obdržely zbývajících 199 nemovitých věcí.
- z. č. 92/1991 Sb. o velké privatizaci, a z. č. 229/1991 Sb. (tzv. zákon o půdě), které obsahovaly tzv. blokační paragrafy, jež měly zabránit zcizení církevního majetku státem a veřejnoprávními subjekty.
- 1996–1998: případy jednotlivých restitucí exekutivní cestou, v desítkách případů.
- 1998–2006: opakované pokusy o přijetí tzv. výčtového zákona. Šlo o cca 100 000 objektů, proto neproveditelné.
- 2000–2002: otázka majetku a financování katolické církve předmětem **dohody mezi Svatým stolcem a ČR**, v květnu 2003 nebyla ratifikována PSP, proto dohoda nevstoupila v platnost.

2008: první systematické řešení vyrovnání, vláda předložila návrh zákona:

- s naturálními restitucemi se počítalo jen pro řeholní řády a Náboženskou matici římskokatolické církve (51 mld Kč);
- stát měl poskytnout finanční náhradu všem registrovaným církvím a náboženským společnostem ve výši 83 mld Kč v 60 ročních splátkách;
- odškodnění rozděleno mezi římskokatolickou církev a ostatní církve a náboženské společnosti 83 % ku 17 %, ačkoli 98,5 % majetku původně patřilo římskokatolické církvi;
- dotace vyplácené státem podle z. č. 218/1949 Sb. měly být vypláceny po dobu dalších 20 let, s roční valorizací o 5 %.
- Cílem bylo úplné ekonomické oddělení církví od státu, v dubnu 2008 ale neprošlo PSP ČR.

3. Aktuální model financování církví a náboženských společností

V březnu 2011 zřízena nová Komise pro narovnání vztahů mezi státem a církvemi a náb. spol.

Výchozím bodem byl návrh zákona z roku 2008.

8. listopadu 2012 schválen zákon č. **428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náb. spol.**

Chyběl jen podpis prezidenta Václava Klause. Mohl zákon vetovat a vrátit zpět PSP, nebo by mohl zůstat oficiálně nečinný.

Prezident zvolil třetí cestu: veřejně prohlásil, že se od zákona distancuje, ale nevetoval ho. Zákon je účinný od **1. ledna 2013.**

Zásady vydávání věcí při majetkovém vyrovnání

- Zásada časové uzavřenosti: od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990
- Zásada ochrany FO a PO: povinnou osobou jsou jen org. složky státu
- Zásada uzavřeného okruhu restitučních titulů: § 5
- Zásada diferencovaného přístupu k povinným osobám: § 7 a 8
- Zásada zániku restitučního nároku při nedodržení lhůty pro jeho uplatnění: 12 měsíců od účinnosti zákona
- Zásad neposkytování náhradních restitucí a individuálních fin. náhrad
- Zásada zachování nároku v případě uplatnění výzvy u nepříslušné osoby
- Zásada odlišného postupu pro vydávání zemědělských nem.
- Zásada zrušení blokace nevydávaného majetku

Zásady finančního vypořádávání podle § 15 až 17 zákona o maj. vyr.

- Zásada paušalizace náhrady za nevydávaný majetek
- Zásada smluvního zakotvení: stát uzavřel s církvemi a náb. spol. smlouvy
- Zásada zrušení přímého financování platů duchovních
- Zásada poskytnutí fin. prostředků v přechodném období
- Zásada rovnosti všech církví a náb. spol. před státem

Rozdíly oproti návrhu z 2008

- Naturální restituce se **zvýšila z 51 na 75 mld Kč**. Tuto restituci provedl katastrální úřad, Lesy ČR, s.p., a stát sám. Nyní je již dokončena naturální restituce majetku všech církví a náboženských společností.
- **Finanční náhrada:** snížena z 83 mld na **59 mld Kč** a vyplácí se po dobu **30 let**, zvyšována o inflaci. Rozdělení 80 % pro římskokatolickou církev a 20 % pro ostatní církve a náb. spol.
- **Příspěvek na činnosti:** Přejícné období zkráceno na **17 let:** v prvních třech letech (tj. 2013-2015) odpovídal příspěvek částce z roku 2012 a od čtvrtého roku (2016) se státní příspěvek každoročně snižoval o 5 %. Poslední splátka: 2030.

- V § 16 zákona se stát zavázal do 9 měsíců od nabytí účinnosti, tj. do září 2013, uzavřít s jednotlivými církvemi a náb. spol., **smlouvy o vypořádání**. Tyto dohody byly skutečně uzavřeny a představují určitou záruku proti případným změnám uvedeného zákona.
- V § 15 zákona je uvedeno všech **17 církví a náb. spol.** a přesné částky, které jim má stát vyplatit během 30 let. Vyplacení finanční odměny je vázáno na uzavření výše uvedené smlouvy. (Jedinou církví, která odmítla takovou dohodu uzavřít a vzdala se tak finanční odměny, byla Jednota baptistů. Jejich finanční pohledávka činila téměř 228 mil Kč.) Finanční částka vyhrazená pro římskokatolickou církev činí 47,2 mld Kč, pro řeckokatolickou církev téměř 299 mil Kč a pro pravoslavnou církev 1,15 mld Kč.

Jak si rozděluje finanční náhradu katolická církev?

Ročně jde o 1,573 mld Kč.

V rámci ČBK existuje **dohoda** (nebyla oficiálně zveřejněna):

- Roční částka 200 mil Kč určena pro Konferenci vyšších představených mužských řádů,
- 115 mil Kč pro Konferenci vyšších představených ženských řádů,
- zbytek (1,258 mld Kč) určen pro ČBK. Z ní jde malá část pro vlastní činnost a rezervní fond, zbytek se odvádí do fondu solidarity a rozdělen mezi jednotlivé diecéze podle jejich velikosti, počtu věřících a jejich účasti na naturální restituci pozemků, lesů a budov.

Vztah mezi římskokatolickou a řeckokatolickou církví

- Zákon č. **3/2002 Sb. o církvích a náb. spol.** rozlišuje mezi římskokatolickou a řeckokatolickou církví.
- Katolická církev není považována za jeden právní subjekt, ale za **dva právně odlišné subjekty**: „římskokatolická církev“ pro latinskou církev a „řeckokatolická církev“ pro Apoštolský exarchát pro věřící byzantského obřadu v ČR (AE).
- Řeckokatolickou církev tedy stát považuje za jednu z **nekatolických církví**, sdružených v ERC.
- Zákonným zástupcem před státem je pro římskokatolickou církev ČBK a pro řeckokatolickou církev Apoštolský exarcha.
- Apoštolský exarcha je ale podle kanonického práva členem biskupské konference s volebním právem!
- ČBK podle vlastních stanov zastupuje jen „římskokatolickou církev“!
- Předseda ČBK jako statutární orgán římskokatolické církve před státem se tak může dostat do konfliktu s Apoštolským exarchou jako zákonným zástupcem AE.
- V rámci ČBK byly zásady a pravidla rozdělování finančních odměn určeny pouze pro latinské diecéze a konference vyšších představených mužských a ženských řádů, aniž by byl brán v úvahu AE.

Literatura

- Jäger, Petr – Chocholáč, Aleš: Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář. Praha 2015.
- Kříž, Jakub: Církev a náboženské společnosti v právním řádu České republiky. Praha 2017.
- Šimáčková, Kateřina: Ústavně právní analýza, in: K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku, Masarykova univerzita v Brně [nedatováno], s. 12–24.